

5.

Brüssel (4. Chaussée de Louvain). 1859 február 13.
LUDVIGH²² KOSSUTHNAK A HÁBORÚS KILÁTÁSOKRÓL.

Sk. levél; O. L., N. M., Kossuth-ir.²³

Édes barátom,

A háború kérdése súlyos és nemzeti jövőnkre veszélyterhes. A helyzet leírhatatlanul nehéz, de senkire sem oly nehéz mint reád nézve. Én ily súlyos kérdésben nem merek ítéletet kockáztatni, azért én csak érzelmet és gondolatot fejezek ki. De engedd, hogy mondjak elébb pár szót a viszonyokról 's miként fogom fel azokat.

Én a francia császár irányából ezt véltem. kitanulni a röppentyűk esete óta.²⁴ „Az olasz török és golyók valamelyike érni fog ha ellenségként az olasz ügy útjában állok. A forradalom ott ki fog ütni és nem maradand hatás nélkül. Családi szövetségre van szükségem; a kedves unokaöcs is egy örök fényezetés. A piemonti király főtámasza az olasz nemzeti ügy. Ha ez ügy védelmezőjéül lépek fel, a gyilkok tőlem elfordulnak, az osztrák készülétek a kitorést lehetlenné teszik és Piemont kegyelmentől függ.“

A császári beszédig²⁵ ez volt benyomásom és a háborút, a közel háborút, nem hittem. A beszéd óta a háborút elhatározottnak látom; hol és mikor tör ki, az csak idő és alkalom kérdése. Igen valószínű, hogy az első ágyú nem Olaszthonban, hanem a keleten fog eldörögtetni, az alkalom erre hibázni nem fog. Nem tudom mi adataid vannak, az enyimeket alább megírom. De benyomásaim azoktól nem függnék.

Hogy állnak most az organisált hadak?

Bonaparte egy oldalról, másik oldalról áll az osztrák.

Kell hogy feltünjön a közvélemény vagy sajtó fordulata. Ugyan azok kik a coup-d'étatra tapsoltak, ugyan azok, kik az angol-francia szövetséget édig emelték, most csak európai coalitioról beszélnek és az osztrák oldalon állnak. Ezeknek szerencsés körülmény az: hogy Magyarország egy osztrák provincia önakarat és hatalom nélkül. Ez az angol kormánynak belső öröme, mert az osztrákot most ép oly erősnek hiszi mint a franciát. A continensen lévő valamennyi angol ezt tartózkodás nélkül mondja, és más érdeket mint osztrákbelit nem is ismer, dühös osztrákbarát.

²² Ludvigh János (1812—1870) publicista 1849-ben kormánybiztos volt a táborban, majd a hétszemélyes tábla bírása. Világos után külföldre menekült és Brüsszelben telepedett le, ahonnan élénk publicisztikai tevékenységet fejtett ki a magyar ügy érdekében.

²³ Az Ir. Em. I. köt. 141—142. lapjain igen kivonatossan közölve.

²⁴ Felice Orsini olasz forradalmár 1858 jan. 14-én bombát dobott III. Napoleon császár kocsijára, de a merénylet sikertelen maradt.

²⁵ III. Napoleon burkolt fényezetése Ausztria ellen 1859 jan. 1-én.

Az angol mint mindenkor az osztrák oldalán áll és meglehet, hogy a poroszt is maga után fogja vónni. Ezen kis ország (Belgium) állítólagos neutralitása fentartása végett 600.000 emberig nevelte véderejét — titokban és papiroson. — Nincs e védkészületnek positiv jelleme, de miután nem idéztethettek sem Sardinia, sem Ausztria ellen, a porosz pedig csendes, világos hogy ez angol, osztrák coalitio színét viseli inkább, mint neutralitásbelit. Lehetetlen, hogy a fr. császár ezeket ignorálja, sőt hiszem előre látta és azért kötelezte le a szerbeket és az oláhokat. Ezek de facto függetlenek. Az angol nem küldheti ellenök a muszkát mint küldte Magyarország ellen; maga hajóival oda nem repülhet, az Osztrák Olaszországból kimozdulni nem mer és így csak az angol pénz és török erő marad fel. Nyugaton coalitioval fenyegetik a francziát, de *megfordítva* áll a dolog keleten. A török magától nem mozdul, ha az angol tuszkolja, lángba borul a kelet. Ha hagyja, a görög követendi az oláhokat, mint ezek követték a szerbeket. Tanuja lesz a világ annak, hogy Magyarország egykori részei politicalai önállást nyernek, míg maga Magyarország osztrák tartományyá sülyedt. És miért? Mert az angol az osztrákokban hatalmas szövetségest lát, és nagyrészt Olaszhon baja is abban rejlik.

Mi inkább nemzeti mint szabadságharczok előestéjén vagyunk; ha az utóbbiakról volna szó, Mazz[in]i programját érteném. Távol legyen tőlem criticust játszani irányában, de azt veszem észre, hogy köre szűkül, és miért? mert elfordítja a fegyvert az osztráktól. Ha ő egy manifestumot Orsini szellemében²⁶ irandott vala, mondván a császárnak: mi olaszok esküdt ellenségeid vagyunk, mert elárultad ügyünket, de ha az osztráktól megszabadítasz, hálánkra számíthatsz, nézőid és segédeid leszünk készen tartva a gyilkot az áruló ellen sat. Ez inkább megrémitette volna mind Bonapartet, mind a coalitiot. M[azzini] szólhatott volna B.-téhez mint olasz származású férfiúhoz. M. le nem mondandott sem elveiről sem hitéről, sem kezet nem nyujtott volna az idegennek, hiszen úgy is ott vannak a francziák Rómában. Jobb és könnyebb egy ellent levéni mint hármat, hozzá nem számítva az angolt.

Míg mindenhol mozognak, mit teend Magyarország? Szerintem semmit, azon egyszerű oknál fogva, mert nem tehet semmit. A vis inertiae volna a legnagyobb hazafiság, nem fizetni, nem mozdulni, nem tenni semmit, de készen lenni.

D'accord, nem lehet uralkodóba bizni. Van elég tapasztalásunk, de mivel nem lehet senkiben sem bizodalunk, azért még nem szükséges M. politicáját követni: mely még jobban elhitesi az angollal hogy Magyarország és Olaszország letiprásával az osztrák legyőzhetlen.

Benyomásom az: hogy egy magyar és egy olasz vagy egy horváth, serb ezred elpártolása az osztráktól az angol beafsteek evőkre és

²⁶ Felice Orsini 1858 márc. 13-i kivégzése előtt a börtönből két levelet intézett Napoleon császárhoz, melyekben Itália felszabadítására szólította fel őt.

lord uraimékra több súllyal birna, minden coalitiobeli politicánál. Ez elég volna az osztrák szövetségnek hátat fordítani és másutt keresni az elemet melyet az osztrákban feltalálni nem hisz. Magyarhon szabad alkotmánnyal, Magyarhon akkori legveszedelmesebb ellenével, mert az osztrák ellen más szövetséget nem talált. Ki kell mondani kereken, szövetkezünk az ördöggel, ha az osztrák hitszegőtől szabadulhatunk. S e kérdésnél helyzeted súlyosodik és a mi több, nincs embered, ki képes volna egy keleti osztrák elleni szövetség tervén dolgozni mi elébb te neved súlyával hozzá állnál. Teleki nagy ismeretségeinél fogva — francia szép szólását sem felejtve — mind Berlinben, mind Párisban leginkább lett volna erre híva; de ő Toursban mulat. Kell ilyesmire nem csak ügyesség, de ismeretség és név is. Magyarügyet pedig idegen kézbe helyezni nem lehet. Ez mindig veszélylyel járt. Ezen kívül általános baja a magyarnak minden dolgon himezni és így önmagát ámitani. Párisban ügyes emberre van szükséged. Ezeket irván, Szemere²⁷ jut eszembe. Tudom hogy ő nagy ellenséged, és e miatt már sok igen keserű dolgot irtunk egymásnak, félbeszakítottuk a levelezést és újra megkezdtük: nem régiben is olyan formát irtam neki, ha nem szegődik-e Sz. István társaságbeli tagnak és ha Scitovszki²⁸ nem terjeszti-e catechismusába Szemere szenteinek apologiáját? Ezzel csak azt akarom mondani, hogy Szemerével összeköttetésben lévén, hazafiúi kötelességemnek tartanám egy pontot kitalálni, melyben egy iráfiban dolgoznátok. A világ tudja az ő ellenségeskedését, ezen közéletés már magában figyelmet gerjesztene. Aztán a magyar ember még ki sem mondja gondolatát 's már elárulta, és legkevésbé emberismerő. Szemere tud szólni és halgatni valamint más gondolkozását is kilesni. Te neki nem adtál okot ellened áskálódni, 's így személyesen nem érezhetsz irányában semmi közelítési vágyat. De oly perczen, melyben a haza ügye jöhet kérdésbe, igen kívánatos a közelítés. Ha felhatalmazol, a lehetségest megkísértem, világos, szavamát adva, hogy felhatalmazásodról neki nem fognék szólni. Igaz nincs Szemerének az emigratióban barátja és otthon is haragszanak reá, de ez most nem a kérdés. Ember kell az ügynek, Szemerének pedig van ügyessége 's neve is. Telekinek ki Párisban lenni nem széret leghelye volna Berlinben vagy Turinban.

Beszédeidet magam költségén adtam volna ki és tudom nem csak hazafiúi de magamnak is hasznos dolog leende, ha részint az üres erszény, leginkább pedig a törvény ebben nem akadályoz. Az első segithettem, de a másikon nem. Felszólítottam egy menekült tár-

²⁷ Szemere Bertalan (1812—1869) Kossuth kormányzósága alatt miniszterelnök volt. Világos után Törökországba menekült, majd Párisban telepedett meg. Az emigrációban szembefordult Kossuth-tal s többi társától is elszigetelődött. 1859-ben csak újságcikkekkel és felvilágosító emlékiratokkal igyekezett hazája ügyét szolgálani.

²⁸ Scitovszky János esztergomi érsek (1785—1866.)

sunkat, hogy közölünk mindenki venne bizonyos számú példányokat a kiadó felbátorítására, felelete volt, hogy a maga számára vesz egy példányt 's majd ajánlja a Procureur du roi-²⁰nak. Illy válasszal aztán messzire nem mehetni. Választottam tehát oly kiadót, kinek apja az itteni Cassationshof elnöke volt és igen jó hirben van emléke, és azért könnyen perbe nem fogják, mitől valamennyi kiadó félt. — Nem későn jelen meg, sőt az olasz kérdés meghányása után még több érdekléssel bírand, mert a figyelem kelet felé lesz fordítva.

Meglátogattam tegnap a muszka követet, két óránál továbbbeszéltem vele. Jöttek más látogatók keresni, de cselédjének izente hogy jöjjön bár ki, nincs ő otthon. Beszéltünk multról, jelenről, jövőről. Mondtam, hogy nekem úgy látszik mintha Bonap. kivánná, hogy az első ágyú keleten elsüttessék: legyen akármennyi conferentia az oláhok függetlenek, minden esetre egyesültek.³⁰ Felbátorítva a császári beszéd által ellent fognak állni, ha a törököt mint hiszem visszaverik, kérdés fog-e az osztrák interveniálni. Én gondolom hogy igen, mert az angol politica ezt szükségesnek tartja. A követ erre ezt válaszolta, hogy ő az osztrák beavatkozást nem hiszi, mert „két tűz közé“ kerülne. Ezt gondoltam én is, de a két tűz közé kerülés suppositioja megint arra a gondolatra hoz, hogy az orosz kormány az oláhok existenciáját nem akarná nagy birodalmába felolvasztani, és akkor úgy hiszem nem lehet érdeke ellen, hogy az oláhok háta megett akár egy osztrák sláv birodalom akár Németország elválasztó falául Magyarország reconstituáltassék. Ő látszó nyíltsággal azt válaszolta, hogy ő kormánya nézeteit nem ismeri, de hiszi, hogy független fejedelemségek felállítása nincsen kormányának érdeke ellen. De Konstantinápoly, de a Dardanellák? vágék szavaiba. Ez már más kérdés, tán szabad kikötő lehetne sat. Ő azt hiszi, hogy a francia császár csak ürügyet les a háborúra, de hogy az osztrák óvakodni fog ezt szolgálatni. Igen számos kérdést tett nekem rólad, befolyásodról és Klapkáról sőt Görgeyről is. Kell hogy Klapkáról valahol olyan valamit mondtak, mintha nevének a magyar ezredék-nél nagy népszerűsége volna. Nem mondhattam erre mást mint hogy Magyarországon csak egy névnek van súlya. Hiszem, volt válasza, de Kossuth nem katona. Ha van hadsereg van vezér is, de a vezér nem teremt katonát, neki katonát adni kell, jobb pedig a vezér, kit a katona maga kijelel vagy a hadsereg kebelében hoz, mint az, ki katona nélkül egyedül áll, volt az én feleletem.

A multa vonatkozólag azt mondta „hiba volt Önöktől a lengyeleket befogadni.“ Nem azért fogadtuk be, hogy Oroszország ellenében hetvenkedjünk, eszünk ágában sem volt ez, hanem a slávok elnyomásával vádoltatánk, a párisi lengyel emigratio pedig a horváth

²⁰ A beszédek u. i. erős támadásokat tartalmaztak III. Napoleon ellen.

³⁰ A párisi kongresszus határozata értelmében Moldva és Havaselve két külön fejedelemséget képez, de mindkét állam 1859 jan. 17-én, illetve febr. 5-én ugyanazt a személyt, Cuza Sándor ezredest választotta fejedelemmé s ezzel a valóságban egyesült. A két fejedelemség únióját a Porta csak 1861-ben ismerte el.

áruháat szabadságharcként dicsőítette, ezt meg kellett hazudtolni. Az angol követet nem ismerem, de van ismerőm ki mindennap van vele. Igaz nem beszél majdnem soha sem politicáról, de annyit még is kivett, hogy őkeme semmit sem tud és minden diplomatiái bölcsesége abból áll: hogy az Angolnak Ausztriát fen kell tartani.

Ellenben Károlyné³¹ Turinban létekor beszélt Cavourral, ki neki azt mondta: legyenek még csak egy kis béketűréssel és nagy dolgokat fognak látni. Én csodálom, hogy a Presse tudván hogy Londonban vagy, Olaszthonban lenni állított. Ez magában nem rossz, ha a hír az osztrák ezredeig terjed, mert az elméket foglalkoztatja. E percben nincsen senkinek léte annyira az osztrák kérdéshez kötve mint Cavouré és ez oka miért óhajtható: miszerint ott legyen ügyes embered. Klapka belőle egyéni kérdést csinál és nála a hiúság quantum satis és ügyesség minél kevesebb. De ez mit sem teszi, ha rá is szedeti magát, nem fog nagy kárt okozni. Ha neve a magyar ezredeig eljut, azt fogják hinni hol tábornok van ott van hadsereg is 's azért van ott, mert oda küldted.

Nekem feltűnik, hogy az orosz követ István főherceg^{31a} iránt nekem ismételve kérdéseket tett.

Magyarország közvéleményére úgy hiszem a serbek és oláhok ügye nem maradand befolyás nélkül. Bár követnék most a bosnyákok, csernagoriak és görögök és bár Ausztriának valamely tót népsége kezdené meg a zavargást Ausztriában. Ha Vukovicsban³² több férfiaság lenne mi felséges hatással volna Szerbiában! Nem Londonban hanem Belgrádban volna a helye és Teleki Sándor³³nak vagy Czecznek³⁴ Bukarestben. Nem solid emberek közé tán jobban ille- nek mint bárki más.

A könyvnyomtató hétfőre ígért pár ívet. Heilprin levelét ne felejtssd fiamnak küldeni 704 Broadway. Isten veled. Változatlan hived

LUDVIGH

³¹ L. Blaceanu hozzá intézett levelét *Il contributo ungherese nella guerra del 1859* c. könyvben.

^{31a} 1848-ban Magyarország nádora, kit a király szept. 22-én eltávolított és lemondattott. Schaumburgban élt visszavonultan s 1858-ban kibékült Ferenc Józseffel.

³² Vukovics Sebő (1811—1872) szerb származású magyar politikus, 1848-ban a Délvidék kormánybiztosa, 1849 ápr. 14 után igazságügyminiszter volt.

³³ Teleki Sándor gr. (1821—1892) kolozsvári születésű honvédeztredes, aki Bem oldalán végigharcolta az erdélyi hadjáratot. Mint emigrált Párisban, majd Napoleon államcsinnye után Jersey szigetén lakott.

³⁴ Czetz János (1822—1904) erdélyi születésű honvédtábornok, a szabadságharc alatt Erdély védelmének megszervezője. Az 1850-es években Párisban és Svájcban élt.